

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus

Toiminta- ja taloussuunnitelma 2008–2011

Sisällysluettelo

I	Kotuksen strategia	3
II	Toimintaympäristön muutokset	5
III	Toimintasuunnitelma 2008–2011	7
	Suomen ja ruotsin kielen tutkimus	7
	Suomen ja ruotsin kielen huolto	9
	Vähemmistökielten tutkimus ja huolto	11
	Tietohuolto	13
IV	Henkilöstö	15
V	Voimavarat	17
	Talous 2008–2011	17

Liite 1. Taloussuunnitelma 2008–2011

Liite 2. Tunnuslukutaulukko

Kotuksen strategia

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus (Kotus) on Helsingissä toimiva opetusministeriön alainen kielentutkimuslaitos, joka on perustettu vuonna 1976. Sen toimintaa säätelee laki Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta (48/1976, muutokset 1987 ja 1996) ja asetus Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta (187/1976, muutokset 1976, 1987, 1996 ja 2004).

Toiminta-ajatus

Kotus on kielitieteellinen tutkimuslaitos, jonka toiminta-ajatuksena on lisätä tietoa kotimaisista kielistä ja niiden asemasta kulttuurissa ja yhteiskunnassa sekä näin luoda edellytyksiä kielelliselle tasa-arvolle Suomessa.

Arvot

Toiminnan lähtökohtana on kielen merkittävyys yksilön elämässä ja yhteiskunnassa. Kotus tarkastelee kieltä tutkimuksellisesta näkökulmasta ja tuottaa siitä luotettavaa tietoa. Sen toiminta on pitkäjänteistä ja vastuullista, ja se suhtautuu ympäristöönsä aloitteellisesti ja yhteistyöhakuisesti.

Visio

Tutkimuskeskus on tunnettu, perinteisiin nojaava ja uutta luova tutkimus- ja asiantuntijalaitos. Se seuraa aktiivisesti kielen kehitystä ja osallistuu kielipoliittiseen keskusteluun.

Strategia

Kotus keskittyy tieteellisten, kieliyhteisön kannalta tärkeiden nykykielen sanakirjojen ja historiallisten sanakirjojen laatimiseen. Keskeisiä tehtäviä ovat niin ikään kielen kehitystendenssien ja nykykielen normiston tutkimus sekä nimistöntutkimus. Toimintaympäristön muutokset ovat osoittaneet sen, että kielitietoisuuden vahvistaminen, kielenhuolto, viranomaistekstien analyysi ja viranomaisten koulutus on entistä tärkeämpää. Toimimalla aktiivisesti yhteiskunnallisena keskustelijana Kotus korostaa ohjelmaansa kuuluvien kielten ja ylipäättään äidinkielten merkitystä. Laajojen aineistojensa ja monipuolisen kirjastonsa avulla ja niitä kehittämällä Kotus kantaa osaltaan vastuun siitä, että kansalaisilla ja tiedeyhteisöllä on käytössään oman kulttuurin kannalta keskeistä kielitietoa.

Kotuksen ohjelmaan kuuluvat suunnitelmakaudella seuraavat jatkuvat toiminnot:

- Päivitetään *Kielitoimiston sanakirjaa* ja *Suomi–ruotsi-sanakirjaa*.
- Seurataan nyky-suomen ja suomenruotsin sanaston kehitystä.
- Jatketaan *Suomen murteiden sanakirjan*, *Vanhan kirjasuomen sanakirjan* ja *Ordbok över Finlands svenska folk mål* -teoksen toimittamista.
- Tutkitaan puhuttua ja kirjoitettua nyky-suomea, suomen kielen kehitystä, suomen- ja ruotsinkielistä nimistöä, saamelaiskielten sanastoa, romanikielen rakennetta ja käyttöalaa sekä edistetään viittomakielen tutkimusta.

- Huolletaan suomea, ruotsia, saamen kieliä, romanian ja viittomakieltä kunkin kielen ajankohtaisten tarpeiden mukaan.
- Kehitetään kielenainekokoelmien ja aineistojen käytettävyyttä ja saatavuutta sekä osallistutaan kieliteknologiseen kehitystyöhön yhdessä muiden alan toimijoiden kanssa.
- Kehitetään Kotuksen suomalais-ugrilaista kirjastoa ottaen huomioon alan kirjastokentän näkymät.

Suunnitelmakaudella päättyvä toiminto:

- *Vogulin sanakirja* valmistuu.

Kauden uusi avaus:

- Selvitetään, miten ja millaista yhteistyötä voidaan tehdä maahanmuuttajien kieliasioissa.

Toiminnan yleiset kehittämistavoitteet suunnitelmakaudella:

- Parannetaan tiedotusta niin, että tieteellisten sanakirjojen, kielen kehitystä ja nykytilaa tutkivien hankkeiden, kielenhuollon sekä manuaalisten ja sähköisten aineistojen sisältö tulee eri kanavien kautta sekä tutkijoille että kansalaisille entistä tutummaksi.
- Pidetään esillä suomen ja ruotsin asemaa ja käyttöalaa ja vaikutetaan kielipolitiikkaan tiedeyhteisössä ja julkisilla foorumeilla. Tavoitteena on, että Suomessa tehdään muiden Pohjoismaiden tapaan valtion kielipoliittinen ohjelma. Ohjelmassa käsiteltäisiin Suomen kieliryhmiä ja kielioloja. Siinä hyödynnettäisiin Kotuksen vuonna 2007 tekemää suomen kielen toimintaohjelmaa ja vuonna 2003 ilmestynyttä ruotsin kielen toimintaohjelmaa.
- Pyritään käynnistämään yhteisiä hankkeita yliopistojen ja muiden tutkimuslaitosten kanssa ja hankkimaan ulkopuolista rahoitusta tutkimusresurssien lisäämiseksi.
- Pidetään huoli henkilöstön osaamisen ajantasaisuudesta ja mahdollisuudesta kouluttautua uudelleen tehtäviin.
- Toimitaan aktiivisesti kansallisissa ja kansainvälisissä verkostoissa kaikilla toiminnan alueilla. Vahvistetaan suhteita muiden maiden tutkimusyhteisöihin ja tehdään yhteistyötä ulkomaisten sisarlaitosten kanssa.

Toimintaympäristön muutokset

Yhteiskunnan muutokset ja kielentutkimus

Kotuksen toimintaan vaikuttavat yhteiskunnalliset ja taloudelliset muutokset, kieliyhteisöjen erilaiset tarpeet sekä tieteenalan kehitys ja painotukset. Toimintaympäristönä on sekä suomalainen yhteiskunta että kansallinen ja kansainvälinen tiedeyhteisö.

Nyky-yhteiskunnassa tarvitaan entistä enemmän erilaisia kieliaineistoja, sanakirjoja ja kielentutkimuksen tuloksia sekä näihin perustuvia, asiantuntijoiden tarjoamia kielipalveluja. Tutkimukseen perustuvan kielitiedon tarve on jatkuva useasta syystä.

- Kielenkäyttäjän on nykyisin kyettävä tuottamaan, ymmärtämään ja arvioimaan kieltä ja sen merkitystä monissa tilanteissa.
- Jotta suomi ja ruotsi säilyisivät yhteiskunnan kaikilla aloilla käytettävänä kielinä, on tehtävä kielten käyttöalaa koskevia selvityksiä, vahvistettava kielentutkijoiden asiantuntemusta työelämän kieltä koskevissa keskusteluissa ja osallistuttava kielipolitiikkaan kansallisilla ja kansainvälisillä foorumeilla.
- Monikielisessä Euroopassa keskustellaan äidinkielen asemasta, kaksikielisyydestä ja kieliryhmien välisistä suhteista. Vähemmistökielten käyttäjien keskuudessa niin Suomessa kuin muuallakin on halu säilyttää ja kehittää omaa äidinkieltä.
- Euroopan unionin elinten kielenkäyttö vaikuttaa jäsenmaiden lainsäädännön ja hallinnon kielenkäyttöön.
- Kielenkäytön toimintaympäristö on muuttunut: kielenkäyttö on teknistynyt, ja sähköisillä välineillä on ihmisten vuorovaikutuksessa yhä merkittävämpi rooli.
- Kielenkäyttäjät haluavat tietää omista juuristaan, oman kielen ja muiden kielten suhteista, kielen historiasta ja kaikesta, mikä koskee omaa kieliympäristöä.

Kotuksen toimintaedellytykset

Valtion tutkimuslaitoksena Kotus on Suomen ainoa yliopistojen ulkopuolinen kielitieteellinen tutkimuslaitos, ja muiden alojen tutkimuslaitokset ovat merkittävästi suurempia. Jos Kotus joutuu valtion tuottavuusohjelman vuoksi vähentämään henkilöstöä enemmän kuin sovitut 2,4 henkilötyövuotta, se ei voi samassa määrin kuin ennen toteuttaa tehtäviään. Vaikka asetus määrittelee Kotuksen toiminta-alueet, mahdollisuus pitää toimintaa nykyisen laajuusena vaarantuu. Palveluja ei voi lisätä, eikä uusia hankkeita kyetä aloittamaan.

Valtion tiede- ja teknologianeuvoston selvityksen ja muiden tutkimusjärjestelmää koskevien selvitysten perusteella suunnitelmakaudella toteutetaan mittavia valtionhallinnon kehittämishankkeita. Kun laitosten hallinto- ja tietotekniikkatoimintoja siirretään palvelu- ja IT-keskuksiin, myös Kotuksen rutiinitoimintoja siirtynee niihin. Asiantuntijalaitoksessa tulee kuitenkin edelleenkin olla ydintoimintoihin perehtyneitä IT-asiantuntijoita.

Kotuksen menot katetaan pääosin budjettivaroin, ja vain pieni osa on ulkopuolista rahoitusta. Humanistisella tutkimuksella ei olekaan samanlaista mahdollisuutta saada ulkopuolisia varoja kuin esimerkiksi tekniikan alalla tai liiketaloustieteissä, mutta yhteistyöhankkeilla erityyppisten laitosten kanssa yritetään näitä mahdollisuuksia parantaa.

Toimintasuunnitelma 2008–2011

Suomen ja ruotsin kielen tutkimus

Toimintaympäristön muutokset

Suomessa tehtävää tieteellistä tutkimusta arvioidaan yhä enemmän kansainvälisyyden, tutkimusyhteistyön, monitieteisyyden, yhteiskunnallisen relevanssin ja tuotteistettavuuden perusteella. Tiedepolitiikan toimintamallit lähtevät tyypillisesti ns. kovista tieteistä, joten humanistisilta ja etenkin kansallisiin kulttuuri- ja kielikysymyksiin suuntautuvilta aloilta vaaditaan valppautta oman toimintaympäristönsä hahmottamisessa: missä tähdätään kansainvälisyyteen, missä selkeisiin tuotteisiin ja sovellettavuuteen, miten vastataan yhteiskunnan tarpeisiin.

Suurilla historiallisilla sanakirjahankkeilla, joiden työ jatkuu koko suunnitelmakauden ajan ja sen yli, on selkeä paikkansa toimintaympäristössä. Ne ovat ainutkertaisia kulttuurituotteita, joilla on kysyntää vuosisatojenkin päästä. Muissakin hankkeissaan Kotus tarjoaa mahdollisuuden pitkäjänteiseen aineistolähtöiseen tutkimustyöhön, joka kohdistuu kielen käytön ja vaihtelun kehityskaariin.

Kotuksen tutkimus on kielten asemaa vahvistavaa. Siinä korostuu keskustelu paitsi tutkimusmaailman myös erilaisten sidosryhmien ja koko puhujayhteisön kanssa. Kansainvälistä julkaisemista ja esitelmointiä harjoitetaan, mutta sitä ei lähtökohtaisesti arvosteta kotimaista korkeammalle.

Toiminta-ajatus

Kielentutkimuksessa pyritään uuteen tietoon ja näkemyksiin kielten taustasta ja historiasta sekä siitä, mitä nykykielten käytössä, suhteissa ja ihmisten kielellisissä asenteissa tapahtuu.

Sanakirjahankkeet

Tutkimuskeskuksen erityistehtävä on sellaisten sanakirjojen tuottaminen, jotka ovat kansallisesti ja kulttuurisesti merkittäviä ja joiden käyttöikä tulee olemaan hyvin pitkä. Monet niistä perustuvat uniikkeihin aineistoihin, joita nykyoloissa olisi enää mahdoton kerätä.

- *Suomen murteiden sanakirjasta* ilmestyy suunnitelmakaudella 9. osa suunnitellusta 20:stä. *Vanhan kirjasuomen sanakirjan* 4. osan (kaikkiaan 6 osaa) ja *Ordbok över Finlands svenska folkmål* -teoksen 5. osan (kaikkiaan 7 osaa) toimittamista jatketaan.

- Tekeillä oleva etäsukukielen sanakirja, *Vogulin sanakirja*, valmistuu suunnitelma-kaudella.

Myös nykykielen sanakirjojen toimittaminen on tutkimuskeskuksen pysyvä tehtävä. Ne reagoivat kielen kehitykseen, seuraavat sanaston nykytilannetta sekä antavat ohjeita ja suosituksia sanojen käytöstä ja oikeinkirjoituksesta. Nämä kirjat on paljolti suunnattu suurelle yleisölle. Ne ovat luonteeltaan paitsi nykyistä yleiskieltä kuvaavia myös normatiivisia. Koska sanasto uudistuu ja kielen normit muuttuvat, sanakirjoista on määrävälein toimitettava uudet, ajantasaistet laitokset. Edellisestään eivät silti menetä merkitystään: ne muuttuvat historiallisiksi sanakirjoiksi, oman aikansa kielen lähdeeteoksiksi.

Sanakirjojen kehittämisessä käytetään jatkuvasti hyväksi tietotekniikan ja kieliteknologian tuoreimpia mahdollisuuksia.

- Sähköistä nyky-suomen tietokantaa täydennetään ja ajantasaistetaan tulevia sanakirjaversioita varten. Sähköisestä *Kielitoimiston sanakirjasta* tehdään uusi versio.
- Kootaan suomen kielen idiomeja tietokannaksi ja laaditaan suunnitelma sen pohjalta tehtävästä julkaisusta.
- *Suomi–ruotsi-suursanakirjan* sisältöä täydennetään ja ajantasaistetaan.
- Seurataan yhteiskunnan tarpeita ja odotuksia tehtäessä päätöksiä siitä, mitä ja millaisia sanakirjoja otetaan ohjelmaan, ja siitä, tuotetaanko kirjat painettuina vai sähköisinä.
- Kirjojen aineistosta tuotetaan tietokantoja tutkimuksen ja kielenhuollon tarpeisiin.

Kielen käytön ja vaihtelun tutkimushankkeet

Kotuksen tutkimusprofiilissa vakiintuneita ja kehittyviä aloja ovat puhutun ja kirjoitetun nykykielen, tekstien ja kirjakielen kehityksen tutkimus. Suomen- ja ruotsinkielisen nimistön tutkimuksessa Kotuksella on oman nimiarkiston ja nimistöhuollon ansiosta keskeinen rooli, ja alan asiantuntemus on kysyttyä myös yliopistoissa. Sähköisiä tekstiaineistoja kehitetään nykyisen tekstintutkimuksen metodisiin tarpeisiin. Vuonna 2004 valmistuneen *Ison suomen kielioipin* verkkoversio tulee vuonna 2008 julkiseen käyttöön.

- Kauden alussa aloitetaan pilottitutkimuksen pohjalta pääkaupunkiseudun puhuttua kieltä käsittelevä nelivuotinen hanke. Siinä tutkitaan vuorovaikutuskäytänteitä, kielellistä variaatiota ja kielellisiä asenteita sosiaalisissa verkostoissa. Kielen kehitystä muualla Suomessa tutkivan murteenseurauhankkeen toinen kierros saatetaan päätökseen kauden alkupuolella. Tältä pohjalta tehdään suunnitelma nykykielen kehityksen tutkimiseksi.
- Tekstilajihanke valmistuu vuoden 2008 lopussa tuloksenaan tekstilajitutkimuksen metodisia kysymyksiä käsittelevä kirja. Jatketaan kirjakielen ja kirjoitetun kielen lajien tutkimista ja selvitetään lajien muuttumista 1800-luvulta nykypäiviin. Tekstintutkimuksen toinen pääkohde on tekstien ja työn suhde julkisten palvelujen, esimerkiksi sosiaali- ja terveystyön piirissä. Tämänkin alan hanke valmistuu 2008. Tutkimustarpeita nousee edelleen tekstityön ja tekstien kautta tapahtuvan vuorovaikutuksen kysymyksistä, joissa Kotus tarjoaa myös palveluja.

- Paikannimistön käyttöä pääkaupunkiseudulla tutkiva, yhteistyössä kaupunkimaan-tieteen tutkijoiden kanssa toteutettava hanke päättyy vuonna 2009. Tuleviinkin hankkeisiin yhdistetään tieteidenvälisiä, maantieteen, yhteiskuntatieteiden ja his-toriantutkimuksen lähestymistapoja.

Tutkimustuloksista raportoidaan eri yleisöille.

- Tutkimuksista esitelmöidään kongresseissa ja tulokset julkaistaan ensisijaisesti arviointijärjestelmää käyttävissä julkaisuissa.
- Lisäksi julkaistaan asiantuntija- ja sidosryhmille sekä aiheesta riippuen myös suurelle yleisölle suunnattuja artikkeleita ja monografioita.

Yhteistyö ja verkostoituminen

Tutkimusta vahvistetaan yhteistyön avulla.

- Tilanteen mukaan käynnistetään yhteisiä hankkeita yliopistojen ja muiden tutkimus-laitosten kanssa ja tarjotaan osallistumismahdollisuuksia ulkopuolisen rahoituksen turvin toimiville tutkijoille.
- Kotus tarjoaa opinnäytetöiden aiheita. Tutkijat ohjaavat omiin hankkeisiinsa kuuluvia ja muita opinnäytetöitä sekä antavat alansa dosentti- ja muuta opetusta sekä toimivat kielentutkimuksen valtakunnallisen tutkijakoulun Langnetin ohjaajapoolissa.
- Tutkijat toimivat tiedeyhteisön erilaisissa asiantuntijatehtävissä.
- Tarjotaan seminaareja ja muita keskustelufoorumeita yhdyssiteeksi eri puolilla maata toimiville tutkijoille. Tällä on erityinen merkitys yliopistoissa vähemmän edustetuilla aloilla sekä aloilla, joita tutkitaan eri kielten ja tieteenalojen laitoksissa; tällaisia ovat nimistön, tekstien ja etymologinen tutkimus.

Suomen ja ruotsin kielen huolto

Toimintaympäristön muutokset

Kieli ja työ limittyvät toisiinsa yhä moninaisemmin. Kielenkäyttäjät tarvitsevat hyvin monipuolista tietoa kielestä voidakseen kirjoittaa ja toimia julkisesti. Kielenkäyttötavat ovat muuttuneet nopeasti julkisuuden muutosten, erilaisten viestintävälineiden ja ammattikielten yhä merkittävämmän aseman vuoksi. Kansainvälistymisen vaikutuksesta englannin kielen käyttö lisääntyy, ja samalla suomen ja ruotsin kielen käyttöalat ovat vaarassa kaventua. Lainsäädännön kieli ja lakitekstin laatimistavat muuttuvat mm. EU:n vaikutuksesta. Hallinto laatii yhä enemmän suunnitelmia, selvityksiä, ohjeistuksia, esitteitä ja tiedotteita, mikä näkyy tekstimäärien ja -lajien lisäyksenä.

Ihmiset ovat kiinnostuneita kielestä niin työssään kuin vapaa-aikanaan. Tämä lisää tarvetta kielitiedon yleistajuistamiseen ja tiedon levittämiseen esitelminä sekä sähköisinä ja painettuina julkaisuina. Kielenhuollon palvelujen kysyntä laajenee ja monipuolistuu koko ajan.

Toiminta-ajatus

Kielenhuolto tarkastelee kieltä ja kielenkäytön ilmiöitä ja tuottaa näistä tietoa ja ohjeita kielenkäyttäjien ja yhteiskunnan tarpeisiin.

- Kielenhuolto pyrkii vaikuttamaan siihen, että kielenkäyttäjät saavat helposti käyttöönsä tietoa kielestä, ennen muuta julkisista kirjallisista kielimuodoista.
- Kielenhuolto pyrkii siihen, että kansalliskieliä voidaan edelleen käyttää kaikilla yhteiskunnan aloilla.
- Ruotsin kielen huollon tavoitteena on lisäksi pitää suomenruotsi osana ruotsin yleiskieltä.

Suomen kielen toimenpiteet

Kielen ja sen käyttöalojen seuranta

- Kartutetaan systemaattista tietoa julkisesti käytetyn kirjakielen (yleiskielen) tilasta ja sen muutoksista. Tehdään yhteistyötä tutkimus- ja sanakirjahankkeiden kanssa ja keskitytään kielenhuollon kannalta tärkeiden alojen seurantaan.
- Seurataan suomen kielen käyttöalaa yliopistoissa ja Euroopan unionin toimielimissä.
- Kauden alussa saadaan valmiiksi suomen kielen toimintaohjelma, jolla mm. pyritään vahvistamaan viranomaisten, EU-organisaatioiden ja akateemisen maailman suomen kielen käyttöä. Seurataan ohjelman toteutumista kielenhuollon näkökulmasta.

Palvelut ja julkaisut

- Tarjotaan neuvontaa, maksullista koulutusta ja muita kielipalveluja. Kehitetään palveluja ja niiden tuottamista.
- Kehitetään kielenhuollon aineistoja, joita voidaan muokata asiakkaiden käyttöön heidän tarpeidensa mukaan. Tavoitteena on lisätä organisaatioiden omatoimista kielen- ja nimistönhuoltoa.
- Kehitetään omien verkkosivujen tarjontaa monipuolisemmaksi ja helppokäyttöisemmäksi. Suunnitellaan niille aineistoja kohderyhmittäin ja aihepiireittäin. Tilauksesta laaditaan myös asiakaskohtaisia kielenhuollon aineistoja.
- Julkaistaan kielenhuollon tiedotuslehteä *Kielikelloa* ja ylläpidetään sen verkkoarkistoa.
- Laaditaan suuren yleisön käyttöön soveltuva kielioppijulkaisu.

Ruotsin kielen toimenpiteet

Kielen ja sen käyttöalojen seuranta

- Seurataan ruotsin kielen käyttöä ja kehitystä Suomessa, varsinkin toimintaohjelmassa *Tänk om ...* esitettyjen ehdotusten toteutumisen kannalta.

Palvelut ja julkaisut

- Tarjotaan neuvontaa, maksullista koulutusta, kielen- ja nimistöntarkistusta ja muita kielipalveluja, mm. tiedotusvälineiden kielipalvelua ja erikoisalojen sanastoja.
- Lisätään verkkosivujen tarjontaa ja organisaatioiden omatoimista kielenhuoltoa.
- Julkaistaan kielenhuollon tiedotuslehteä *Språkbrukia*.

- Pidetään *Finlandssvensk ordbok* ajantasaisena.
- Kehitetään *Svefix*-kielentarkistusohjelmaa yhteistyössä kieliteknologian ammattilaisten kanssa. Osallistutaan myös muiden kieliteknologisten sovellusten kehittämiseen.

Yhteistyö ja verkostoituminen

- Kielenhuolto tekee yhteistyötä mm. kieliammattilaisten, sanastotyön ammattilaisten, viranomaisten, median ja koulun kanssa. Huolehditaan paikannimien kansallisesta standardoinnista.
- Kielenhuolto toimii yhteistyössä myös erilaisten standardien laatijoiden ja tietotekniikan asiantuntijoiden kanssa. Tärkeitä ovat sekä kansalliset että kansainväliset toimijat, mm. standardityö, kotoistus (tietotekniikan paikallisasetusten määrittely), kieliteknologian yritykset ja nimiasiantuntijat.
- Kielenhuolto tekee yhteistyötä Pohjoismaiden ja muiden Euroopan maiden kielenhuoltajien kanssa. Nimistönhuolto on jäsenenä YK:n nimistöasiantuntijoiden työryhmässä UNGEGNissä ja pohjoismaisessa nimistöntutkijoiden yhteistyökomiteassa NORNAssa.

Vähemmistökielten tutkimus ja huolto

Toiminta-ajatus

Kotus toimii omalla toimialallaan sen hyväksi, että Suomessa käytettyjen saamelaiskielten, Suomen romanikielen ja suomalaisen viittomakielen käyttöala voi laajentua. Toiminta edellyttää perustietoa kielen rakenteesta ja kieliopista, kielen variaatiosta ja yleiskielen asemasta kieliyhteisössä.

Kun on kyse näiden kielten yhteiskunnallisesta asemasta, toimitaan yhdessä kieliryhmiä edustavien organisaatioiden kanssa. Samalla edistetään ja seurataan kieliä koskevan lainsäädännön toteutumista.

Saamelaiskielet

Kotus tutkii saamelaiskieliä ja kehittää niiden ilmaisuvaroja. Kotus toimii kielenhuollon asioissa yhteistyössä eri saamenkielisten organisaatioiden ja mm. Oulun yliopiston kanssa. Pohjoissaamen toimintaympäristö on pohjoismainen, mutta inarin- ja koltansaamen huolto on pääosin Suomen vastuulla. Kotuksen ylläpitämän saamen kielen lautakunnan toimintaa kehitetään.

Etymologista sanastontutkimusta tehdään saamen kielistä yhteistyössä mm. Helsingin ja Oulun yliopistojen kanssa. Tutkimus tuo samalla lisävalaistusta saamelaisten historiaan ja heidän kontakteihinsa muihin kansoihin ja kieliin.

- Saamelaiskielten sanastoa ja sen alkuperää koskevaa julkista sähköistä tietokantaa täydennetään ja pidetään ajan tasalla.
- Aloitetaan sanakirjatyö, joka tähtää pohjoissaamen yleistajuiseen etymologiseen sanakirjaan.

Inarinsaame

Inarinsaamen huoltoon tarvitaan toimia kirjakielen kaikilla tasoilla: oikeinkirjoitus, sananmuodostus, nimistö ja kielioppi. Pyritään vakiinnuttamaan inarinsaamen huolto ja tutkimus Kotuksen toiminnassa.

Koltansaame

Pyritään käynnistämään ja kehittämään koltansaamen huoltoa.

Pohjoissaame

Pohjoissaamea käytetään ja kehitetään Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa. Kielen parissa on useita toimijoita, mm. saamelaiskäräjät, korkeakouluja, kustantamoja. Tätä nykyä nämä kokoavat eri alojen terminologiaa. Pohjoissaamen kielenhuollossa on olennaista eri maiden organisaatioiden välinen yhteistyö.

Kotuksessa työskentelee yksi pohjoissaamen tutkija. Hän osallistuu terminologian ja nimistön kehittämiseen, sanaston tutkimukseen sekä peruskieliopin tutkimukseen. Lisäksi pohjoissaamesta laaditaan yhteistyössä sanastoja, joissa esitellään ja vakiinnutetaan uusia sanavaroja, erityisesti erikoisaloille.

Suomen romanikieli

Kielen käytön ja elvytystoimien kannustaminen on tärkeä osa romanikielen huoltoa kielen normin kehittämisen ohella. Romanikielen lautakunta koordinoi kielen huoltoa ja edistää kielen arvostusta. Romanikielen tutkimuksen tavoitteena on tuottaa uutta tietoa ja näkemymiä Suomen romanikielestä osana Euroopan romanimurteiden kokonaisuutta. Suunnitelmakaudella tutkimuksessa painottuu puhutun nykykielen syntaksi ja kielikontaktien vaikutus siihen.

Kotus on Suomen ainoa laitos, jossa romanikielen tutkimuksella ja huollolla on pysyvät resurssit: kaksi tutkijaa, joista toisella on romani äidinkielenä. Tutkijat toimivat yhteistyössä opetuksesta ja oppimateriaalista vastaavien tahojen kanssa. Kaikessa toiminnassa kunnioitetaan kielen yhteisöllistä luonnetta, joka myös rajaa toimintaympäristöä.

- Tuotetaan lingvistisesti merkittävää tietoa tiedeyhteisöä varten.
- Puhujia ja muita sidosryhmiä varten julkaistaan yleistajuista tietoa romanikielen käytöstä ja normista.
- Tuotetaan tietoa romanikielen lautakuntaa varten kirjakielen ja julkisissa yhteyksissä tarvittavan sanaston kehittämiseksi.
- Osallistutaan asiantuntijoina kielen elvyttämiseen.
- Järjestetään seminaareja ja osallistutaan oppikirjayhteistyöhön.

Suomalainen viittomakieli

Kotuksessa on yksi suomalaisen viittomakielen tutkija, joka on yhteistoiminnassa Kuurojen Liiton Viittomakieliyksikön kanssa. Huollon asiantuntijaelimenä toimii lautakunta, joka on asettanut tavoitteekseen myös viittomakieltä koskevan kielitietouden kasvattamisen. Viittomakieltä käsittelevien julkaisujen ja kielenhuollon keskusteluista ja suosituksista

tiedottamisen keskeiset haasteet ja mahdollisuudet liittyvät verkko- ja mobiiliteknologian kehitykseen. Kielellisesti ja teknisesti laadukkaiden viittomakielisten videoaineistojen tuottamiseen ja saavutettavuuteen kiinnitetäänkin erityistä huomiota.

- Järjestetään mahdollisesti viittomakielen koulutusta maksupalveluna.
- Kielenhuolto on verkon kautta vuorovaikutuksessa kieliyhteisön jäseniin heidän omalla kielellään.
- Osallistutaan Kuurojen Liitossa tehdyn viittomakielen verkkosanakirjapalvelun (*Suvin*) monimuotoistamiseen.

Kuurojen Liiton lisäksi tutkimuksen yhteistyökumppaneita ovat viittomakielen opetusta antavat Jyväskylän ja Turun yliopistot sekä viittomakielen tulkkeja kouluttavat ammattikorkeakoulut Turussa, Helsingissä ja Kuopiossa.

- Pyritään saamaan aikaan suomalaisen viittomakielen deskriptiiviseen kielioppiin tähtäävä yhteishanke ja monialainen verkosto. Tätä varten pyritään kokoamaan kieltä monipuolisesti edustava korpus, joka on myös sanakirjatyön ja kielenhuollon käytettävissä.

Tietohuolto

Toimintaympäristön muutokset

Kielenkäyttökulttuurin tallennukselle syntyy jatkuvasti uusia haasteita tutkimusmenetelmien ja tutkimuskohteiden monipuolistuessa ja teknisten mahdollisuuksien kehittyessä. Kansallisen muistiperinnön digitointiin ja pitkäaikaistallennuksesta huolehtimiseen kiinnitetään entistä enemmän huomiota.

Tutkimuskeskus muuttaa suunnitelmakauden alussa Helsingin keskustaan. Suomalais-ugrilaista kirjastoa kehitetään erikoiskirjastokentän osana ja ottaen huomioon se, että kirjasto sijoittuu Helsingin yliopiston keskustakampuksen ja sen kirjastojen välittömään läheisyyteen.

Valtionhallinnon IT-toimintojen uudistaminen koskee myös tutkimuskeskusta. Tämä samoin kuin muut toimintaympäristön muutokset ja sähköisten aineistojen lisääntyvä tarve ja käyttö vaikuttavat tietohuollon resurssien suuntaamiseen.

Toiminta-ajatus

Tietohuollon tehtävänä on säilyttää ja ylläpitää kielellisesti ja kulttuurisesti arvokkaita kokoelmia. Niitä kehitetään käyttäjien tarpeita silmällä pitäen. Aineistot ja kirjasto palvelevat tiedeyhteisön ohella myös muuta asiakaskuntaa. Lisäksi tietohuollon tehtävänä on tietotekniikkapalveluista huolehtiminen tutkimuskeskuksen toiminnan vaatimusten mukaisesti.

Tavoitteet ja toimenpiteet

Tietohuollon tavoitteena on asiantunteva tietopalvelu, tyytyväiset asiakkaat ja yhteistyökumppanit sekä laadukas tietotekninen ympäristö.

Huolehditaan kansallisen muistiperinnön talletuksesta ja pyritään takaamaan se, että kielentutkijoilla on käytössään relevantit ja kattavat aineistot, joihin myös muiden alojen tutkijoilla ja suurella yleisöllä on mahdollisimman esteetön pääsy.

Perustoiminnan lisäksi

- Kansallisen muistiperinnön tallennuksesta huolehditaan jatkamalla nauhoitteiden digitointia ja selvittämällä ainutkertaisten paperiaineistojen nykyistä laajemman digitoinnin ja/tai mikrokuvauttamisen mahdollisuuksia.
- Saatetaan entistä enemmän sähköisiä aineistoja julkiseen käyttöön verkkosivujen kautta. 1800-luvun kielen sähköinen korpus saavuttaa tavoitelajuutensa suunnitelmakauden lopulla.
- Parannetaan kokoelmien ja aineistojen käytettävyyttä täydentämällä hakemisto- ja luettelotietokantoja ja saattamalla niitä verkkoon.
- Otetaan käyttöön dokumenttien hallinnan tarpeita vastaava hallintajärjestelmä mahdollisesti osana hallinnonalan yhteistä järjestelmää.
- Jatketaan kirjaston kehittämistä vuonna 2007 tehtävän selvityksen mukaisesti.

Yhteistyö ja verkostoituminen

Tietohuollon alalla tehdään erimuotoista yhteistyötä useiden kotimaisten ja ulkomaisten arkisto-, kirjasto- ja IT-alan tahojen kanssa. Tiivistetään edelleen yhteistyötä muistiorganisaatioiden kanssa. Kiinteät yhteistyösuhteet ovat tärkeitä myös tiedonvaihdon kannalta.

IV

Henkilöstö

Henkilöstön määrä ja rakenne

Kotuksen henkilöstön kokonaismäärä on 124 (12/2005). Henkilötyövuosia on 114. Määräaikaisia työntekijöistä on 26 %. Määräaikaisista valtaosa on lyhytaikaisissa tehtävissä toimivia osa-aikaisesti työskenteleviä opiskelijoita. Lisäksi määräaikaisia ovat viransijaiset ja työvoimamäärärahoihin palkatut.

Tutkimuskeskuksen henkilöstömäärä on varsin pieni verrattuna useimpien muiden alojen tutkimuslaitoksiin (esim. Maa- ja elintarvikealan tutkimuskeskus 880 henkilöä, Geologian tutkimuskeskus 830, Kansanterveyslaitos 890, Stakes 470, Riista- ja kalatalouden tutkimuskeskus 300, Eläinlääkintä- ja elintarviketutkimuslaitos 290). Mikäli hallituksen kehyspäättös kohdennetaan täysimääräisenä myös Kotukseen, tämä ei voi olla vaikuttamatta Kotuksen toimintamahdollisuuksiin.

Kotuksen henkilöstön keski-ikä on melko korkea, 47 vuotta 11 kk (12/2005). Vaikka uudet rekrytoinnit todennäköisesti alentavat keski-ikää, on ikääntyneiden osuus Kotuksen henkilöstöstä suuri vielä usean vuoden ajan.

Tutkimustehtävien luonteen vuoksi laitoksen työntekijät ovat korkeasti koulutettuja: vakinaisesta henkilöstöstä 90 prosenttia on suorittanut korkeakoulututkinnon ja 21 prosentilla on lisensiaatin tai tohtorin tutkinto. Kotuksen koulutustaso on hyvin korkea verrattuna muihin tutkimuslaitoksiinkin. Kotuksen koulutustasoindeksi on 6,7 (asteikko 1,5–8, valtion tutkimustoiminnan koulutustasoindeksin keskiarvo on 5,3).

Kotus on toistaiseksi ollut haluttu työnantaja. Tutkijan työpaikkoja arvostetaan kielentutkimuksen alalla, ja tutkijakoulut tuottavat entistä enemmän tutkijakoulutuksen saanutta työvoimaa. Kotuksen palkkakilpailukyky ei kuitenkaan ole kovin hyvä. Kotus pyrkii toimimaan hyvänä ja kiinnostavana työnantajana sekä kuromaan umpeen palkkojen jälkeenjääneisyyttä. Tavoitteena on päästä samalle tasolle kuin muut valtion työnantajat keskimäärin.

Kotus tukee henkilöstön koulutuspyrkimyksiä, ja sisäiseen liikkuvuuteen suhtaudutaan myönteisesti.

Työhyvinvointi

Työhyvinvointinäkökulma on mukana Kotuksen kaikessa toiminnassa. Kotuksessa toimii työhyvinvointiryhmä, jossa on sekä työntekijöiden että työnantajan edustajia. Kotus edistää henkilöstön työhyvinvointia erilaisin kehittämishankkein. Vuonna 2005 valmistunutta työhyvinvoinnin toimintaohjelmaa toteutetaan ja se päivitetään suunnitelmakauden loppupuolella.

Työhyvinvointia seurataan tekemällä henkilöstölle joka toinen vuosi työtyytyväisyyskysely. Edellinen kysely tehtiin 2005 (seuraava lokakuussa 2007). Edellisessä kyselyssä työtyytyväisyysindeksiksi saatiin 3,4 (asteikko 1–5), mikä on hieman valtion laitosten keskitasoa parempi. Tulosta pyritään parantamaan edelleen.

Työnantaja ja työsuojeluorganisaation jäsenet toimivat tiiviissä yhteistyössä työterveyshuollon kanssa työntekijöiden hyvinvoinnin edistämiseksi. Työt suunnitellaan niin, että normaali työaika riittää niiden tekemiseen. Työelämän ja yksityiselämän yhteensovittamista helpotetaan joustavilla työaikakäytännöillä. Huomiota kiinnitetään hyvään työilmapiiriin ja työssä jaksamiseen.

Fyysisessä hyvinvoinnissa keskeisellä sijalla ovat istumatyön ja näyttöpäätetyön aiheuttamien ergonomisten ongelmien ratkaisu ja ennaltaehkäisy. Työntekijöille tarjotaan mahdollisuus tuettuun liikuntatoimintaan.

V

Voimavarat

Talous 2008–2011

Tutkimuskeskuksen määrärahoista osa on toimintamenomomentilla ja osa veikkausvoittovaramomentilla. Tavoitteena on saada koko määräraha toimintamenomomentille suunnitelmakauden 2008–2011 aikana.

Rahoitussuunnitelman perustana ovat budjettirahoitus ja veikkausvoittovararahoitus. Lisäksi tuloja saadaan maksullisesta kielikoulutuksesta sekä julkaisujen myynnistä ja tekijänpalkkioista. Julkisoikeudelliset eli kääntäjätutkinnon tulot siirtyvät pois Kotuksesta tutkinnon siirtyessä Opetushallitukseen.

Kehittämishankkeet

Suunnitelmakauden kehittämishankkeisiin tarvitaan vuonna 2008 375 000 euroa (sisältää toimitilojen muuton) ja vuonna 2009 85 000 euroa, vuosina 2010 ja 2011 75 000 euroa.

1. Vuorikadun toimitilat

Kotus muuttaa Ilmatieteen laitokselta vapautuneisiin Vuorikatu 24:n toimitiloihin kesäkuussa 2008 Senaatti-kiinteistöjen suorittaman rakennuksen peruskorjauksen jälkeen. Muutto parantaa yhteyksiä Kotuksen tärkeimpiin yhteistyökumppaneihin, muisti- ja tutkimusorganisaatioihin, joista monet toimivat yliopiston keskustakampuksella ja Kruununhaassa.

Vuodeksi 2008 muuttokustannuksiin ja muuttoon liittyviin hankintoihin tarvitaan 300 000 euroa. Varoja kuluu varsinaisen muuton kustannuksiin, arkistojen ja kirjaston kokoelmien pakkaamiseen ja purkamiseen sekä mahdollisesti puhelinkeskuksen ja kulunvalvontajärjestelmän uusimiseen. Lisäksi muuton yhteydessä maksetaan yhden kuukauden ajan vuokraa sekä vanhoista että uusista toimitiloista.

Uusien toimitilojen aiheuttamien kiinteistömenojen lisäys on 10 000 euroa kuukaudessa, yhteensä 70 000 euroa vuonna 2008. Vuodesta 2009 kiinteistömenoihin tarvitaan lisää 120 000 euroa vuodessa.

Kotuksen laajan suomalais-ugrilaisen kirjaston kehittämismahdollisuuksia tutkitaan uuteen toimipaikkaan siirtymisen yhteydessä. Selvitetään erilaisia yhteistyövaihtoehtoja erityisesti Helsingin yliopiston humanistisen kirjaston kanssa.

2. Sähköiset sanakirjat ja digitointi

Suunnitelmakaudella tarvitaan erillistä panostusta äänitearkiston digitoinnin jatkamiseen ja Kotuksen laajojen sanakirjojen sekä kieliaineistojen saattamiseksi sähköiseen muotoon yleisön käyttöön Internetin kautta. Aineistojen muokkaaminen sähköiseen muotoon on hyvin työvoimavaltaista. Tähän tarvitaan vuosittain 55 000 euroa projektirahaa. Aineistot voidaan saattaa nykyaikaisessa muodossa yleisön saataville vain ylimääräisellä projekti-rahoituksella.

3. Arviointi

Tutkimuskeskuksessa tehdään ennen suunnitelmakauden alkua vuonna 2007 itsearviointia ja selvitetään asiakastytyvääisyyttä. Vuonna 2009 toteutetaan Kotuksen ulkopuolinen arviointi, jonka toteuttamiseen tarvitaan 10 000 euroa.

Nykyisen organisaation perusrakenne on ollut pienin muutoksin käytössä vuodesta 1994. Sen toimivuutta analysoidaan ja vaihtoehtoisia ratkaisuja selvitetään arviointien yhteydessä. Jos merkittävästi uudenaikaisiin organisointiratkaisuihin päädytään, ne toteutetaan suunnitelmakauden jälkipuoliskolla uusiin toimitiloihin siirtymisen ja arvioinnin jälkeen.

4. Inarinsaamen ja koltansaamen huolto

Inarinsaamen huolto pyritään vakiinnuttamaan ja koltansaamen huolto pyritään aloittamaan. Suunnitelmakaudella tarvitaan vuosittain 20 000 euroa inarin- ja koltansaamen huoltoon.

Liite 1.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus
Toiminta- ja taloussuunnitelma 2008–2011

Taloussuunnitelma 2008–2011

	2007 TAE	2008	2009	2010	2011
Toiminnan rahoitus					
Budjettiraha ja veikkausvaramomentti	2 714 000	2 749 000	2 809 000	2 869 000	2 929 000
Muutto		230 000			
Kiinteistömenojen lisäys		70 000	120 000	120 000	120 000
Kehittämishankkeet		75 000	85 000	75 000	75 000
Yhteensä	5 089 000	5 299 000	5 189 000	5 239 000	5 299 000
Tulot					
Maksullisen toiminnan tulot	620 000	620 000	620 000	620 000	620 000
Julkisoikeudelliset tulot	55 000				
Muut	50 000	50 000	50 000	50 000	50 000
Yhteensä	725 000	670 000	670 000	670 000	670 000
Menot					
Henkilöstömenot	4 575 000	4 540 000	4 575 000	4 610 000	4 630 000
Toimitilakustannukset	645 000	680 000	730 000	730 000	730 000
Palvelut	350 000	315 000	297 000	297 000	297 000
Muut toiminnan menot	233 000	233 000	233 000	233 000	233 000
Kotuksen muutto- ja varustuskustannukset	80 000	380 000			
Kehittämishankkeet		75 000	85 000	75 000	75 000
Yhteensä	5 883 000	6 223 000	5 920 000	5 945 000	5 965 000
Säästö edelliseltä vuodelta	600 000	531 000	277 000	216 000	180 000
Siirtomääräraha	531 000	277 000	216 000	180 000	184 000

Liite 2.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus
Toiminta- ja taloussuunnitelma 2008–2011

Tunnuslukutaulukko

	2005 toteuma	2006 arvio	2007 tavoite	2008 tavoite	2009 tavoite	2010 tavoite	2011 tavoite
Toiminnan tuloksellisuus: tuotokset ja laadunhallinta							
Tieteelliset julkaisut, kpl	82	75	70	70	70	70	70
Tieteelliset julkaisut, sivua	4 614	6 700	5 000	5 000	5 000	5 000	5 000
Yleistajuiset julkaisut, kpl	374	400	350	350	350	350	350
Yleistajuiset julkaisut, sivua	3 546	3 000	3 000	3 000	3 000	3 000	3 000
Tietopalvelutehtävät, kpl	1 733	1 750	1 700	1 700	1 700	1 700	1 700
Aineistoindikaattori*							
Henkisten voimavarojen hallinta ja kehittäminen							
Henkilötyövuodet	114,0	114,0	111,6	110,6			
Sairauspäivät	7,5						
Työtyytyväisyysindeksi	3,4						

* Aineistoindikaattori määritellään myöhemmin.